

راهکارهای بهبود، آسیب‌های جامعه از نگاه ادعیه

خانم نصری^۱

چکیده

انسان موجود اجتماعی است و از بدو تولد در حال تعامل و ارتباط با هم نوع خود است و این امر ریشه در هویت و ماهیت انسان دارد. زندگی اجتماعی علاوه بر مزایا، معایب و آسیب‌هایی نیز به همراه دارد. خالق هستی برای جبران این آسیب‌ها راهکاری پیش و روی بشر قرار داده است آن هم دعا کردن و استعانت از درگاه خداوند متعال است. چرا که خداوند متعال در آیه‌های متعدد قرآنی مکرراً می‌فرماید «ای انسان در رفتاری‌ها و مشکلات مرا بخوانید و از من استعانت و طلب یاری جوئید». بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که دعا و نیایش، یکی از مهم‌ترین آموزه‌های تربیتی مکتب حیات بخش اسلام است و می‌تواند در بزنگاه‌ها از انسان دستگیری نماید گفتار فوق با بررسی راهکارهای بهبود، آسیب‌های اجتماع از نگاه دعا، کوشیده است به یکی از ابعاد تاثیرگذاری دعا در بهبود زندگی انسان‌ها با بهره‌گیری از روش توصیفی و با مراجعه به منابع معتبر بپردازد. که حاصل این بررسی این است که دعا می‌تواند در بهبود آسیب‌های فرهنگی، اصلاح رفتار فرد، تقویت باورهای دینی، بهبود روابط اجتماعی، رفاه خانواده، خیرخواهی و رسیدگی به ایتام تاثیر بسزایی داشته باشد که توضیح هر کدام از موارد فوق در گفتار ذیل آمده است.

کلید واژه‌ها: دعا، آسیب، بهبود، جامعه

^۱ .مدرسه علمیه حضرت زینب(سلام الله علیها) سطح ۲ مقاله پایانی.

مقدمه

جوامع بشری با وجود تمام پیشرفت های علمی و تکنولوژی، دست خوش آسیب های فراوانی است و به تبع آن، هر انسانی در جامعه ای که در آن زندگی می کند دچار گرفتاری و مشکلاتی شده حاصل این مشکلات آسیب هایی است که فرد دچار آن می شود و در برخی موارد، نجات و رهایی از آن، خارج از توان انسان است به عبارتی، وارد آمدن فشارهای فراتر از توانمندی آدمی، باعث آسیب جدی در وی می شود که جبران و بهبود بسیاری از این آسیب ها از توان علمی بشر خارج است. بنابراین خالق هستی بخش، پیرامون بهبود آسیب های جامعه، راهکارهای متنوعی برای درمان و پیشگیری از این آسیب ها، در دسترس بشر قرار داده که با پیروی و به کار بستن و اطاعت از این روش ها، می توان جامعه انسانی را به سعادت و کمال رهنمون کرد و تخلف و سرپیچی از این دستورات باعث بروز آسیب های جبران ناپذیری در اجتماعات بشری می شود. و آن اجتماع را به فساد و تباهی خواهد داد. بنابراین تبیین و پیاده سازی قوانین الهی می تواند یک جامعه انسانی را در برابر مشکلات و آسیب ها استوار سازد. که مهم ترین راه برای بهبود آسیب های جامعه دعا است. دعا درخواست از خداوند سبحان و برقراری ارتباط انسان با خداست در دعا انسان با خدا راز و نیاز کرده و از او درخواست کمک و مساعدت برای کسب فیض و سعادت مند می کند. خدایی که بر هر کاری توانا بوده و از رگ گردن به بنده اش نزدیک است و اگر انسان چیزی از او بخواهد از او دریغ نخواهد کرد. و بر هر امری قدرت دارد، انسان را امیدوار می نماید. لذا در حدیثی می خوانیم: «دعا کلید رحمت و نور و چراغی در تاریکی است. انسان به واسطه دعا و توجه به خدا، شایستگی بیشتری برای درک فیض خداوند پیدا می کند و در نتیجه تکیه گاهی برای برطرف کردن ناراحتی های انسان روشن می نماید. با توجه به این که بشر با تمام پیشرفت های علمی که بدان راه یافته است هنوز نتوانسته برای مشکلات اجتماعی خود راه حلی پیدا کند. به طور کلی شناخت درستی از انسان ندارد بنابراین لازم و ضروری است در این موضوع مقالاتی به رشته تحریر در آید تا جوامع بشری به خصوص جوانان، هنگام مواجه با مشکلات به دعا پناه ببرند و برای بهبود آسیب های حاصل از جامعه، از خالق هستی یاری بجویند. در پیشینه ی پیدایشی این موضوع می توان گفت: بشر از زمانی که پا در کره ی خاکی گذاشته با مشکلات فراوانی مواجه بوده است و برای مقابله با این مشکلات، به یک قدرت فوق بشر نیازمند بوده است آن قدرت ماورای طبیعی، دعا، استعانت و یاری جستن از خداوند متعال است. در پیشینه ی تدوینی این موضوع می توان گفت: کتاب ها و مقالات زیادی پیرامون دعا نوشته شده است. که از جمله این مقالات می توان به: «راهکارهای دینی مقابله با آسیب های اجتماعی بر اساس آموزه های امام سجاد علیه السلام» «پدید آورنده: سپیده علیزاده و زهرا قربانی» «راهکارهای مقابله با آسیب های اجتماعی در جامعه» پدید آورنده: «سیمین

سیری و نرگس سیری» ویژگی خاص این مقاله حاضر، بررسی راهکارهای بهبود اجتماع از دیدگاه ادعیه پرداخته است. گفتار حاضر، به روش کتابخانه ای و توصیفی به رشته ی تحریر در آمده است.

مفهوم شناسی

معنای لغوی و اصطلاحی دعا

کلمه دعا از «دعوه» گرفته شده و به معنای آن است که انسان به کمک صدا و کلام چیزی متوجه خود سازد.^۱ و در معنای اصطلاحی آن می توان گفت: «دعا» یعنی درخواست و طلب، لحاظ شده است. بر این اساس می توان گفت دعا در اصطلاح شرعی به معنای روی آوردن به خداوند و درخواست عفو و بخشش است. بنا به فرمایش خداوند متعال در قرآن کریم هنگامی که آدم و حوا تحت تاثیر وسوسه شیطان، و از درخت ممنوعه چشیدند، بی درنگ به خطا و لغزش فریبش آگاه شد و پس اعتراف به آن، از خداوند تقاضای رحمت نمود. آیین تقاضای ارزشمند که به صورت کاملاً عاجزانه از خدا مسئلت شد با لطف الهی همراه بود.^۲

معنای لغوی و اصطلاحی جامعه

«جامعه» اسم فاعل از ریشه «جمع» به معنای گرد آورنده، فراهم آورنده، حوزه، حلقه، توده ی مردمی که باهم وجه مشترک دارند.^۳ و در اصطلاح جامعه شناسی جامعه مجموعه ای از افراد انسانی اند که با نظام ها و آداب و قوانین خاص به یکدیگر پیوند خورده و زندگی دسته جمعی دارند به عبارت دیگر جامعه مجموعه ای از انسان ها که در اثر جبر یک سلسله نیازها و تحت نفوذ یک سلسله عقیده ها و ایده ها و آرمان ها در یکدیگر ادغام شده است.^۴

معنای لغوی و اصطلاحی آسیب

کلمه «آسیب» به معنای زخم کوب، ضرب، نقص یا شکستگی که سبب ضرب و زخم پیدا شود و به معنای تماس و سایش، اضطراب، تشویش و دلواپسی نیز معنا شده است.^۵

معنای لغوی و اصطلاحی بهبود

دانشمندان و لغت دانان کلمه «بهبود» را به بودن، خوب بودن، تندرستی، سلامت، بهتری تدریجی، عاقبت سلامت تندرستی خیریت و معنی ترکیبی آن به بودن است. و در برخی کتب لغت ترقی تدریجی نیز معنا شده است.^۶

۱ - معجم المقاییس اللغة، احمد بن فارس، ج ۲، ص ۲۷۹ چاپ دوم

۲ - اعراف/ ۲۲-۲۳

۳ - بقره/ ۳۷

۴ - دهخدا، علی اکبر، ۱۳۷۷، ج ۵، ص ۷۳۹۷، چاپ دوم

۵ - مصباح یزدی، ۱۳۸۰، ص ۱۸۰۱۷

۶ - آسیب های فضای مجازی بر نوجوانان، فاطمه السعادات طباطبایی هارونی، ص ۲۴.

۷ - فرهنگ فارسی، محمد معین، ج ۲، ص ۱۳۶.

آثار و راهکارهای دعا بر بهبود آسیب های فرهنگی

آسیب های فرهنگی از معضلات خطیری است که گریبانگیر هر جامعه انسانی است. اندیشمندان و علما برای بهبود این آسیب ها راهکارهای متنوعی ارائه داده اند که مهم ترین آنها دعا و استعانت و یاری جستن از درگاه خداوند متعال است. خداوند متعال در آیات متعددی مسلمانان را به این امر مهم دعوت کرده است در آیه ۶۰ سوره انفال می فرماید: «وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ»^۱ و پروردگارتان فرمود: «مرا بخوانید تا شما را اجابت کنم. از آیه فوق می توان نتیجه گرفت انسان در هر شرایطی و هنگام مواجهه با آسیب های فرهنگی به پروردگار خویش متوسل شود مشکلات زندگی اش آسان می شود.

۱. دعا عامل اصلاح رفتار فرد

دعا زمینه لازم برای خودسازی، تصحیح رفتار و منش خود و نیز رعایت حقوق دیگران را فراهم می سازد. دعا انگار دانه ای است در درون خویش می کاری و محصول آن میوه ی تهذیب نفس و رسیدن به درگاه حق است. چرا که فقط از طریق دعا، استعانت، ناله، یاری و مدد جستن از درگاه خداوند متعال می توان به حریم آن حضرت راه یافت. دعا باعث می شود انسان به جای نقش تماشاگر بودن در دین به بازیگری در دین برسد. چه زیبا وقتی در دعای روز یکشنبه می خوانیم «وَأَجْعَلْ غَدِي وَمَا بَعْدَهُ أَفْضَلَ مِنْ سَاعَتِي وَ يَوْمِي» این ندای مهم الهی را با گوش و جان می شنویم ای انسان به گوش باش ای انسان، هر روز و هر ساعت که از عمر تو می گذرد باید قدم های پیشرفت و ترقی به سمت جلو برداری و قله ای تازه از موفقیت و رسیدن به مراتب اخلاقی و رفتاری را فتح کنی؛ و در دعای کمیل می خوانیم «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي الذُّنُوبَ الَّتِي تَحْبِسُ الدُّعَاءَ» بارالها ببخش برایم آن گناهایی را که مانع دعا خواندنم می شود. با توجه به این دعاها می فهمیم حائل خود و حائل اجابت دعاها را خود هستیم و مشکلات را باید در خود جستجو کنیم نه بیرون، و این غافل بودن از خویش را باید از میان برداشت. و در دعای عرفه می خوانیم «واجعلْ فِي نَفْسِي» بارالها بی نیازی را در درون نفس و جانم قرار بده، بنابراین می توان نتیجه گرفت که بی نیازی از طریق انباشته کردن مال و ثروت فراوان و ساختن کاخ های مجلل و مقامات رفیع به دست

^۱ - غافر / ۶۰

^۲ حسین بن علی (ع)، امام سوم، تفسیر الامام الحسین علیه السلام التفسیر الاثري التطبیقي، ۱ جلد، العتبة الحسينية المقدسة، قسم الشؤون الفكرية والثقافية - عراق - کربلاي معلی، چاپ: ۱، ۱۴۳۰ ه.ق.

نمی آید بی نیازی و غنا را باید در درون جان جست که تا جان آدمی سیراب و بی نیاز نگردد اگر تمام جهان را به او بدهند باز تشنه است.^۱

۲. تأثیر دعا در کسب معرفت و پر کردن خلا ذاتی

از جمله از آثار و برکات دعا، می توان به این مورد اشاره کرد انسان می تواند درخواست خود را به کسی ابلاغ کند که بداند او از هر لحاظ بر همه کس برتر است. و همین امر فهمیدن منجر به شناخت نسبت به تفاوت ذات اقدس اله می شود.

بنابراین وقتی انسان دعایی به درگاه خداوند متعال می کند و از او استعانت و یاری می جوید می داند که از تمام خلایق برتر و بالاتر است و تنها کسی است می تواند دست لنسان را بگیرد و طرفی انسان به یقین می رسد با تمام توانایی، استعداد و هوشی که دارد فقیر مطلق است. لغت دانان در تعریف «فقر» چنین گفته اند:

فقر یا فقیر در اصطلاح یعنی هر چیزی که او را در ذات یا در صفات قرب و تشیع به مبادی و ذات اقدس واجب الوجود متفاوت است. و غنی مطلق تنها در ذات واجب الوجود است. «کسی که فقیر است که ستون فقرات او در هم شکسته به گونه ای که حرکت و سکون و قوام قعود بدون استعانت و تکیه به غیر و برای او ممکن و میسر نیست در این حالت فقط کسی می تواند او را اجابت کند که غنی مطلق باشد در این صورت آدمی خلاء فقیر بودن خود را از طریق درخواستن از خداوند که غنی بالذات است. پر می کند، در نتیجه از آثار ارزشمند دعا، کسب روحیه معرفتی ناداری وجودش است.^۲

۳. تأثیر دعا در تقویت باورهای دینی

از آثار دیگر دعا می توان به این موضوع اشاره کرد که دعا باعث تقویت و نهادینه کردن اعتقادات و باورهای دینی در عمق وجود انسان می شود. انسان اگر به سمت ذات بار تعالی گام بردارد و در امور زندگانی خویش از او استعانت و یاری جوید به همان اندازه باورهای دینی در وجودش رشد کرده و بالنده می شوند. بنابراین می توان نتیجه گرفت اولین و بارزترین نشانه ی اثبات توجه به حضور در پیشگاه خداوند متعال، آرامش در درون انسان ها است.^۳ چنانچه قرآن کریم می فرماید: «الَّذِينَ آمَنُوا وَ تَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ»^۴ کسانی که ایمان آورده اند دل هایشان به یاد خدا آرام گیرد آگاه باش که به یاد خدا دل ها آرامش می یابد. وقتی انسان

۱. سبحانی نیا، محمد، آثار تربیتی و روان شناختی دعا، ص ۲۴

۲. حسن زاده آملی، حسن، ۱۳۸۷، ج ۳، ص ۱۳۷

۳. طباطبایی، محمد حسین، ۱۴۰۱، ج ۱۱، ص ۳۵۳

۴. برعد/ ۲۸

فراوان سفارش شده است که به نمونه ای از آن اشاره می شود: مردی خدمت امام صادق (ع) رسید و از فقر شکایت کرد امام علیه السلام او را امر کرد که سه روز روزه بگیرد و ز سومش جمعه باشد صبح روز سوم جمعه به اطراف شهر برود بالای کوه از بلندی با صدای بلند پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم را صدا بزن طوری که کسی تو را نبیند سپس دو رکعت نماز بخوان و بعد به حالت اضطراب بنشین و دستهایت را بلند کن به نحوی که دست راست بالاتر از دست چپ باشد و حالت دعا به خود بگیر رو قبله باش و بگو «اللهم انت انقطع الرجا الا منهم و خابت المال الا فيک یا ثقه من لا ثقه له لا ثقه لی غیرک اجعل لی من امری فرجام و مخرجا وارزقنی من حیث احتسب و من حیث لا احتسب بعد سجده برو و بگو مغیث اجعل لی رزقا من فضلک» فرمود اگر این عمل را انجام دهی شنبه را به صبح نمی رسانی مگر با رزق جدیدی انشاء الله و تعالی^۱

۴.۴. اجرت کارگر

امام سجاد علیه السلام در دعا های صحیفه ی سجادیه ی پنجاه حق بر شمردند که یکی از آنها دعا در حق کارگر، دادن اجرت به موقع و عدم ظلم در حق کارگر است. به عنوان مثال حق کارگر در غذا خوردن، در تقسیم کار، فاطمه ی زهرا سلام الله علیها کار را با کنیزش تقسیم می کرد، می گفت: «یک روز تو کار بکن، یک روز من کار می کنم» بنابراین ستم به کارگر از آن نوع ستم هایی می باشد که از گناهان کبیره است. زیرا او به کار فرما سود رسانده و در انجام خواسته های مشروعین یاری کرده است ولی کار فرما این خدمت را نادیده گرفته و نسبت به او نمک ناشناس بوده است. همانطور که اشاره شد در آئین مقدس دین اسلام ستم به کارگر آن قدر زشت و ضد ارزش می باشد هر کار فرمایی که در پرداخت مزد کارگر ستم روا دارد. جزء گناهان کبیره محسوب می شود و برخی گناهان چنان اثر تخریبی برخوردارند که هر گاه از انسان سر بزند، سایر اعمال نیک او از بین می برند، اینگونه از گناهان همانند آتشی هستند که به خرمن خوبی ها و حسنات می افتند و همه آنها از یکجا تبدیل به خاکستر می کنند. و هر کس مزد کارگر را بر اساس عدل و انصاف نپردازد، در حقیقت او را استثمار کرده و در فرهنگ اسلامی، استثمار انسان از گناهان بزرگ بشمار می آید، از زشت ترین کارها این است که انسان فردی را به مزد وری در آورد و از آن نهایت استفاده را ببرد ولی در مقابل مزدی به او نپردازد باید به درگاه خداوند متعال کنیم که ما را از ارتکاب چنین گناهی مصون بدارد و هر روز بر رزق و روزی کارگر این قشر زحمت کش جامعه افزوده شود.^۲

۴.۴. تاثیر دعا در قناعت

^۱ - عباسی، مهدی، ذکرهای نجات بخش ۲، ص ۶۱

^۲ - تقوی، سیدرضا، نکته های نورانی، ص ۲۲۹

در دعای روز دوازدهم ماه مبارک رمضان از خدا می‌خواهیم لباس قناعت را بر ما بپوشاند. پیامبر اکرم صل الله علیه و آله و سلم در دوازدهمین روز از ماه مبارک رمضان اینگونه دعا می‌کردند: «خدایا مرا در این ماه به پوشش و پاکدامنی بیارای و به لباس قناعت و اکتفا به اندازه حاجت بپوشان و بر عدالت و انصاف وادارم نما، و مرا در این ماه از هرچه می‌ترسم ایمنی بخش، به نگهداری ات ای نگهدارنده هراسندگان.» بنابراین ما مسلمانان با تاسی از ائمه ی معصومین علیهم السلام باید به درگاه خداوند متعال دعا کنیم تا ما را جز قناعت پیشگان قرار دهد چرا که قناعت که از مکارم اخلاقی بشمار می‌آید دارای دو مرتبه ی عالی و اعلی است مرتبه نخست راضی بودن به حد ضرورت و کفاف است ولی در مرتبه دوم رضایت به کمتر. از ضرورت کفاف می‌باشد به دلیل مهم تر است که انسان قانع در این مرتبه علاوه بر قناعت از روحیه ی ایثار و گذشت نیز برخوردار است و به تعبیر قرآن کریم این دسته از انسان ها دیگران را در صحنه های مختلف زندگی بر خود ترجیح می‌دهند، هر چند خود نهایت نیازمندی را داشته باشند همین طور در پرتو خصلت خوب قناعت، عزت و آزادی به دست می‌آید. طمع ورزی انسان را به ذلت و بردگی می‌کشاند، خداوند متعال در قرآن کریم می‌فرماید هر زن و مرد با ایمانی که عمل صالح رفتار شایسته ای انجام بدهد او را به زندگی پاک زنده خواهیم کرد. در فرهنگ اسلامی از قناعت به گنج تعبیر شده است.^۱

۵. دعا عامل کاهش بزهکاری در جامعه

دعا، مناجات و نیایش در پیشگیری از بزهکاری در جامعه و آسیب های اجتماعی و وقوع جرم نقش برجسته و حیاتی دارند پس از طی بررسی های به عمل آمده دانشمندان به این نتیجه رسیده اند که دعا با تقویت نرون های مثبت و ایجاد فضای سالمی از احساسات، تاثیرات باورنکردنی بر جسم، روان و روح می‌گذارد بنابراین همیشه و در همه حال یاد خدا بودن از ارتکاب به گناه و بزهکاری پیشگیری می‌کند. امام چهارم ما شیعیان در صحیفه ی سجاده می‌فرمایند: صاحب حق در برهان و حجت دارد و نباید حجت برهان خود را با تندی و فریاد ستیزی از دست بدهد بعد نتواند جبران کنند تندی و خشونت در گفتار و افراط در بیان کلام قوت برهان و استدلال را از بین می‌برد امام سجاد علیه السلام توصیه می‌فرمایند که همه توجه و همت تو برهان و دلالت باشد. امام سجاد ع به این نکته می‌فرمایند که وقتی با تندی رفتار کردی و به ستیزه جویی برخاستیم، طبیعتاً طرف مقابل با تو درگیر می‌شود و بدگویی، منازعه لطفی و جدال مشغول می‌شود در این میان حجت و برهان کم می‌شود و در نتیجه اگر این منازعه به محکمه کشیده شود نمی‌توانی او را غالب شوی چرا قوام حکم در محکمه و دادگاه و برهان و حجت است. وقتی انسان گرفتار ستیزه جویی و خشونت شد حجت و برهان از دست می‌دهد، «زمانی

که انسان از یاد خدا غافل باشد و موقع خشم به درگاه خدا دعا نکند و از درگاهش استعانت و یاری نجوید» و شیوه درست زندگی کردن مدارا کردن را فراموش کند از همه ی خوبی ها به دور است.^۱

نتیجه گیری

با بررسی توصیفی تحلیلی انجام گرفته در گفتار حاضر، روشن شد که دعا، موجب افزایش احساس آرامش، تقویت دلبستگی به خدا، احساس حرمت خود و رشد و تعالی می گردد. دعا منشاء اصلاح رفتار، خیررسانی به هم نوعان خود، عامل فقر زدایی و کاهش بزهکاری در جامعه، رفع بلاهای مادی و بهبود آسیب های اجتماعی می شود همچنین عامل بصیرت افزایی است.

^۱ -سیری رساله ی امام سجاد (ع) ، ج ۳ ، گفتار آیت یثربی

منابع و مآخذ

- ۱- قرآن کریم
- ۲- قرائتی، محسن، تفسیر نور، سال ۱۳۸۵، مرکز فرهنگی درس هایی از قرآن
- ۳- مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، تهران دارالکتب و اسلامیة، با همکاری جمعی از نویسندگان
- ۴- طباطبایی، محمد حسین، آموزش دین یا تعالیم اسلام، قم جهان آرار
- ۵- احمد بن فارس، معجم المغاییس اللغة، پژوهشگاه حوزه دانشگاه قم ۱۳۸۷، چاپ دوم
- ۶- دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، چاپ دوم از دوره جدید انتشارات تهران، سال ۱۳۷۷
- ۷- مصباح یزدی، محمد تقی، جامعه و تاریخ از دیدگاه قرآن، تهران شرکت چاپ و نشر بین الکی، سازمان تبلیغات اسلامی
- ۸- برازش، علیرضا، دعا از منظر سید علی خامنه ای، انتشارات انقلاب اسلامی، چاپ پنجم، سال ۱۳۹۰
- ۹- حسن زاده ی عاملی، حسن، شرح فارسی الاسفار الابغه، ج ۳، قم بوستان کتاب
- ۱۰- مکارم شیرازی، ناصر، اخلاق در قرآن، ج ۲، قم مدرسه امام علی بن ابی طالب، سال ۱۳۸۵
- ۱۱- دلشاد، مصطفی، تربیت در نهج البلاغه، تهران انتشارات دریا، چاپ اول، سال ۱۳۷۸
- ۱۲- کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، دارالکتب الاسلام، ج ۲، تهران، سال ۱۳۶۵
- ۱۳- مجلسی، محمدباقر، بحتلنپار، ج ۳، چاپ بیرون، ۱۴۰۴ ق
- ۱۴- تقوی، سید رضا، نکته های نورانی، چهل حدیث تربیتی از پیامبر اعظم، ناشر: فخیل، چاپ اول
- ۱۵- آیت الله یثربی، سیری رساله ی حقوقی، امام سجاد (ع)، ج ۳، انتشارات انصاریان با همکاری موسسه تحقیقاتی علامه مجدد و وحید بهبهانی، قم ۱۳۸۷

۱۶. سبحانی نیا، محمد، آثار تربیتی، و روان شناختی دعا، نشریه راه تربیت، سال ششم تابستان ۱۳۹۰، شماره ۱۹

۱۶-عباسی، مهدی، ذکرهای نجات بخش ۲ توصیه شده از عالمان و عارفان واصل، ناشر: بیت الاحزان، چاپ قدس، چاپ اول ۱۳۹۲

۱۷- معین، محمد، فرهنگ فارسی معین، ج ۲، ناشر: امیرکبیر شرکت کتاب های حبیبی فرانکین، ۱۳۹۱

۱۸- طباطبایی هارونی، فاطمه السادات، آسیب های اجتماعی فضای مجازی بر نوجوانان، ناشر: شهد علم، مرداد ۱۳۹۸

۱۹- ابن عباس، عبدالله بن عباس، غریب القرآن فی شعر العرب، ۱جلد، مؤسسه الکتب الثقافیه - لبنان - بیروت، چاپ: ۱، ۱۴۱۳ ه.ق.

۲۰- حسین بن علی (ع)، امام سوم، تفسیر الامام الحسین علیه السلام التفسیر الاثری التطبیقی، ۱جلد، العتبه الحسینیة المقدسة، قسم الشؤون الفكرية و الثقافية - عراق - کربلاي معلی، چاپ: ۱، ۱۴۳۰ ه.ق.

۲۱- ترجمه قرآن کریم، کلمه العليا، آدینه وند لرستانی، محمد رضا، ج ۶، ص ۶۳۳

۲۲- حسین بن علی (ع)، امام سوم، تفسیر الامام الحسین علیه السلام التفسیر الاثری التطبیقی، ۱جلد، العتبه الحسینیة المقدسة، قسم الشؤون الفكرية و الثقافية - عراق - کربلاي معلی، چاپ: ۱، ۱۴۳۰ ه.ق.